

MUAMMOLI VAZIYATLARNING O‘QUVCHILAR TARBIYASIGA TA’SIRI

G‘afforova Zarnigor Abdumo‘min qizi.

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Sirtqi bo‘limi Maktabgacha va
boshlang‘ich yo‘nalishlarida masofaviy ta‘lim kafedراس, boshlang‘ich ta‘lim
yo‘nalishi stajyor o‘qituvchisi

Annotatsiya: Hozirgi ta‘lim tizimida samarali o‘qitish texnologiyalaridan biri – bu muammoli o‘qitishdir. Uning vazifasi faol bilish jarayoniga undash va tafakkurda ilmiy-tadqiqot uslubini shakllantirishdir. Muammoli o‘qitish ijodiy faol shaxs tarbiyasi maqsadlariga mos keladi. Pedagogik adabiyotlarda muammoli o‘qitishning turli ta‘rif va tavsiflari bor. Ushbu maqolada muammoli vaziyatlarning o‘quvchilar tarbiyasiga ta‘siri haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: muammoli ta‘lim, muammoli vaziyat, muammoli ta‘lim metodlari, shaxs tarbiyasi,

Аннотация: Одной из эффективных технологий обучения в современной системе образования является проблемное обучение. Его задача – стимулировать процесс активного познания и сформировать научно-исследовательский метод мышления. Проблемное обучение соответствует целям творческого и активного воспитания личности. В педагогической литературе существуют разные определения и описания проблемного обучения. В данной статье представлена информация о влиянии проблемных ситуаций на обучение учащихся.

Ключевые слова: проблемное образование, проблемная ситуация, методы проблемного обучения, воспитание личности,

Abstract: One of the effective teaching technologies in the current educational system is problem-based teaching. Its task is to encourage the process of active cognition and to form a scientific-research method in thinking. Problem teaching corresponds to the goals of creative and active personality education. There are different definitions and descriptions of problem-based teaching in pedagogical literature. This article provides information about the impact of problematic situations on the education of students.

Key words: problem education, problem situation, problem education methods, personality education,

Kirish: Oliy ma'lumotga intilish ko'pincha talabalar o'zlarining akademik sayohatlari davomida duch keladigan ko'plab qiyinchiliklar va to'siqlar bilan birga keladi. Bu qiyinchiliklar shaxsiy muammolardan tortib akademik qiyinchiliklargacha bo'lgan turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Birgalikda, bu muammoli vaziyatlar talabalarga chuqur ta'sir ko'rsatadi, ularning ruhiy farovonligiga, akademik ko'rsatkichlariga va umumiy kollej tajribasiga ta'sir qiladi. Ushbu qiyin vaziyatlarning asosiy sabablari va oqibatlarini tushunish talabalarga ushbu qiyinchiliklarni samarali yengish uchun zarur yordam va resurslarni taqdim etish uchun juda muhimdir. Binobarin, ushbu insho muammoli vaziyatlarning talabalarga ta'sirini o'rganish va tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, ular kollej o'quvchilarining bilim darajasi va shaxsiy rivojlanishiga olib keladigan salbiy ta'sirlarni bartaraf etish va yumshatish muhimligini ta'kidlaydi.

Asosiy qism: Muammoli vaziyatlarning talabalarga asosiy akademik ta'siri - bu o'quv samaradorligi va faolligining pasayishi. Talabalar moliyaviy qiyinchiliklar, oilaviy muammolar yoki ruhiy salomatlik muammolari kabi qiyin vaziyatlarga duch kelganlarida, ularning diqqatini jamlash va o'qishga e'tibor berish qobiliyati sezilarli darajada buzilgan bo'lishi mumkin. Bu muammolar motivatsiyaning yo'qligi, davomatning pasayishi va o'quv natijalarining yomonlashishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, talabalar o'z vaqtlarini samarali boshqarish va o'z majburiyatlarini birinchi o'ringa qo'yish uchun kurash olib borishlari mumkin, bu esa o'tkazib yuborilgan muddatlarga va to'liq bajarilmagan topshiriqlarga olib keladi. Muammoli vaziyatlarning stressi va hissiy ta'siri, shuningdek, kognitiv faoliyatning pasayishiga hissa qo'shishi mumkin, bu esa o'quvchilarning ma'lumotni saqlash va qayta ishlash qobiliyatiga ta'sir qiladi. Binobarin, bu o'quv muammolari uzoq muddatli oqibatlarga olib kelishi mumkin, bu esa talabalarning umumiy o'quv yutuqlariga to'sqinlik qiladi va ularning kelajakdagi imkoniyatlarini cheklaydi.

Muammoli vaziyatlarning talabalarga akademik ta'siri

Muammoli vaziyatlarning jismoniy va akademik oqibatlaridan tashqari, talabalar ham sezilarli hissiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu holatlar, ayniqsa, hissiy barqarorlik va kurashish mexanizmlarini rivojlantirish jarayonida bo'lgan yosh kattalar uchun juda qiyin bo'lishi mumkin. Hissiy ta'sir turli yo'llar bilan

namoyon bo‘lishi mumkin, jumladan stressning kuchayishi, tashvish va hatto depressiya. Misol uchun, zo‘ravonlikka duchor bo‘lgan o‘quvchilar salbiy sharhlarni o‘z ichiga olishi va o‘z-o‘zidan salbiy imidjni rivojlantirishi mumkin, bu esa o‘z-o‘zini qadrlamaslik va o‘zini past baholashga olib keladi. Xuddi shunday, uyda yoki jamiyatda zo‘ravonlik yoki zo‘ravonlikka duchor bo‘lgan talabalar qo‘rquv, nochorlik va ishonchsizlik tuyg‘ularidan aziyat chekishi mumkin. Ushbu muammoli vaziyatlarning hissiy ta‘siri o‘quvchilarning diqqatini jamlash, sinf muhokamalarida qatnashish va sog‘lom ijtimoiy munosabatlarga kirishish qobiliyatiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, ushbu holatlar tufayli yuzaga kelgan hissiy tanglik ruhiy salomatlikning pasayishiga olib kelishi mumkin, bu esa o‘quvchilarning umumiy farovonligi va akademik faoliyati uchun uzoq muddatli oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shunday qilib, ta‘lim muassasalari uchun ushbu muammoli vaziyatlarning hissiy ta‘sirini tan olish va bartaraf etish talabalarga ushbu qiyinchiliklarni muvaffaqiyatli yengib o‘tishlari uchun zarur yordam va resurslarni taqdim etishi juda muhimdir. Ta‘limda muammoli yondashish o‘quv dasturlarida ham, o‘qituvchi bilimlarini bayon qilishda ham, o‘quvchilarning mustaqil ishi va hokazolarda ham o‘zining ifodasini topishi lozim. Muammoli ta‘limning maqsadi

Muammoli ta‘lim deganda, o‘quv materialini o‘quvchilar ongida ilmiy izlanishga o‘xshash bilish vazifalari va muammolarini vujudga keltiradigan yo‘sinda o‘rgatish tushiniladi. O‘quvchining fikrlash faoliyatida muammoli vaziyatlar vujudga keladi va ular bolani obyektiv ravishda izlanishga va mantiqan to‘g‘ri ilmiy xulosalar chiqarishni o‘rganishga da‘vat etadi.

Muammo – ilmiy bilishni rivojlantirish zarurligini ifodalashning sub’yektiv shaklidir. U muammoli vaziyatning, ya’ni jamiyat rivojlanishi jarayonida bilish va bilmaslik o‘rtasida ob’yektiv ravishda vujudga keladigan ziddiyat.

Muammoli vaziyat – o‘quvchining ma’lum psixik holatidir. Bunday holat ma’lum topshirig‘ni bajarish (masala yechish, savolga javob topish) jarayonida ziddiyatni anglash tufayli vujudga keladi. Ana shu ziddiyatni anglash o‘quvchilarda predmet to‘g‘risidagi, ishni bajarishning usuli yoki shartlari to‘g‘risidagi yangi bilimlarni izlash ehtiyojini uyg‘otadi.

Muammoli ta‘lim metodlari

Juda ko‘p didaktlar, o‘qituvchilar va metodistlar (Babanskiy, Lerner, Matyushkin, Maxmutov, Pishkalov, Okon, Fleminch, Markov, Sani va boshqalar) muammoli ta‘lim masalalari bo‘yicha tadqiqot ishlarini amalga oshirdilar.

Muammoli ta'lim metodlari orasida quyidagi beshtasi asosiy metodlar sifatida farqlanadi:

1. Tadqiqot metodi.
2. Qisman izlanish yoki evristika metodi.
3. Tushuntirish, namoyish etish metodi.
4. Muammoli bayon qilish metodi.
5. Reproduktiv metod.
6. Muammoli boshlash bilan bayon qilish metodi.

Muammoli vaziyatlarning o'quvchilarga hissiy ta'siri

Akademik qiyinchiliklarga qo'shimcha ravishda, muammoli vaziyatlar talabalarga sezilarli ijtimoiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Asosiy oqibatlardan biri ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va izolyatsiyani kamaytirish potentsialidir. Talabalar moliyaviy stress, ruhiy salomatlik muammolari yoki kamsitish kabi muammolarga duch kelganda, ular ijtimoiy faoliyat va munosabatlardan voz kechishlari mumkin. Bu yolg'izlik tuyg'usini keltirib chiqarishi va umumiy farovonlikning pasayishiga hissa qo'shishi mumkin. Bundan tashqari, muammoli vaziyatlarni boshdan kechirish ham o'zini salbiy his qilishiga va o'z qadr-qimmatini pasaytirishga olib kelishi mumkin. Talabalar o'zlari duch keladigan qiyinchiliklarni shaxsiy kamchiliklar sifatida qabul qilishlari mumkin, bu esa ularning tengdoshlari bilan mazmunli aloqalarni o'rnatish va ijtimoiy tadbirlarda ishtirok etish qobiliyatiga yanada to'sqinlik qilishi mumkin. Talabalarga muammoli vaziyatlarning ushbu ijtimoiy oqibatlari ta'sirning keng qamrovli xususiyatini va ushbu qiyinchiliklar orqali talabalarni hal qilish va qo'llab-quvvatlash muhimligini ta'kidlaydi.

Muhokama: O'quvchilar tarbiyasiga muammoli vaziyatlar ta'siri haqida turli adabiyotlarda ma'lumotlar mavjud. Bu mavzuga oid kitoblar, maqolalar va tadqiqotlar o'quvchilar tarbiyasiga muammoli vaziyatlar to'g'risida tushuntirish, ularning ta'sirini o'rganish va hal qilishga yordam berishga qaratilgan.

Quyidagi adabiyotlarda o'quvchilar tarbiyasiga muammoli vaziyatlarning ta'siri haqida ma'lumotlar topishingiz mumkin:

1. "O'quvchilar va urush" - Muhammadrizo Islomov

Bu kitobda avtor o'quvchilar orasidagi urushni tushunish, muammo-hal qilish va uning ta'sirini ko'rsatishni maqsad qilib olgan.

2. "O'quvchi-yosh kelajak: Muammoli tarbiya" - Xurshidbek Ibrohimov

Ushbu kitobda avtor o‘quvchi-yosh kelajakning muammoli vaziyatlari, ularning to‘g‘rimuammo-hal qilinishi va uning tarbiyaga ta‘siri haqida tushuntirib beradi.

3. "O‘quvchi tarbiyasi" - Abdurahmon Qodirov

Bu kitobda avtor shaxsiy hayoti va maktabdagi muammoli holatlardan kelib chiqqan o‘quvchilar tarbiyasiga ta‘sirni ko‘rsatib, ularning muammo-hal qilish usullarini o‘rgatadi.

4. "O‘quvchilar tarbiyasi: Muammosiz kasblanish" - Qahramon Otajonov

Ushbu kitobda avtor muammoli vaziyatlarni tahlil qilib, ularni hal qilish usullarini va ularning tarbiyaga ta‘sirini ko‘rsatadi.

5. "O‘quvchi tarbiyasi" - Fayzulla Yoqubov

Bu adabiyotda o‘quvchilar orasidagi muammoli holatlardan kelib chiqqan, ularni hal qilishning eng yaxshi yo‘llari va tarbiyaga ta‘sirini tushuntiruvchi ma‘lumotlar mavjud.

Bu adabiyotlar o‘quvchilar tarbiyasiga muammoli vaziyatlar to‘g‘risida ma‘lumotlar beradi va ularning hal qilishiga yordam beradi. Bu kitoblarni o‘qib, o‘quvchilar orasidagi muammoli vaziyatlarni tushunib, ularning tarbiyaga ta‘sirini boshqarishga yordam berishingiz mumkin. M.N. Skatkin muammoli ta‘limning quyidagi uchta asosiy turini alohida ifodalagan:

1. Bilimlarni muammoli bayon qilish. Bunday bayon qilishda o‘qituvchi o‘quvchilarga u yoki bu qoidalarni faqat gapirib bermaydi, balki og‘zaki fikr yuritib, muammoni ham aytadi va uni hal qilish jarayonini ko‘rsatadi.

2. Bayonning ayrim bosqichlarida o‘quvchilarni izlanishga jalb etish. Bunda o‘qituvchi muammoni qo‘yadi, o‘quv materialini tushuntiradi, lekin ana shu jarayonda o‘quvchilarga ulardan izlanish jarayoniga qo‘shilishni va u yoki bu bilish vazifasini mustaqil holda hal etishni talab qiladigan savollarni beradi.

3. Ta‘limning tadqiqiy metodi. O‘quvchilar bilish muammosini anglab, o‘zlari izlanish rejasini belgilaydilar, taxmin (gipoteza) ni tuzadilar, uni tekshirish yo‘lini muhokama qiladilar, kuzatish va tajribalar o‘tkazadilar, faktlarni qayd qiladilar, tajribalarni va faktlarni taqqoslaydilar, umumlashtiradilar.

Muammoli vaziyatlar o‘quvchilar tarbiyasiga ta‘sir qiladi. Bu muammolar shunday ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin:

1. O‘quvchilar motivatsiyasi va qiziqishi pastayishi: Agar o‘quvchi o‘qishga motivatsiya yo‘q bo‘lsa yoki o‘qishga qiziqish tug‘ilmagan bo‘lsa, muammoli

vaziyatlar o‘quvchining tarbiyasi va o‘qishga qiziqishini yetkazib berishida ta’sir qila oladi.

2. Ijtimoiy muammo va katta ozodliklarning cheksizligi: Agar o‘quvchi ijtimoiy muammoning negativ tomonidan chaqirilgan bo‘lsa yoki katta ozodliklarning cheksizligi bilan doimiy ravishda uchrashgan bo‘lsa, bu tarz muammolar o‘quvchining psixologiyasiga zarar yetkazishi mumkin va uning tarbiyasini tasir qila oladi.

3. Ko‘p odamlilik va kommunikatsiya dori: Agar o‘quvchi bir nechta odamlar bilan muloqotda kamayib ketayotgan bo‘lsa yoki kommunikatsiya dori kam bo‘lsa, bu muammolar uchun rivojlanmaganlikka sabab boladi. Bu esa uning tarbiyasini ta’sir qiladi.

4. O‘z-o‘zini tasdiqlashning kamligi: Agar o‘quvchi o‘z-o‘zini tasdiqlashning kamligi bilan yashayotgan bolsa, bu tarz muammolar o‘quvchining ozini rivojlantirishiga ta’sir qilishi mumkin. O‘quvchi oz-ozini tasdiqlay olmaganida, uning tarbiyasi va rivojlanishi to‘g‘risida kamroq ishonch mavjud bo‘ladi.

5. Muammo hal qilish va maqsadlarni belgilashda qiyinchilik: Agar o‘quvchi muammo hal qilishni va maqsadlarini belgilashni bilmayotgan bolsa, bu tarz muammolar uchun uning rivojlanishiga ta’sirli bo‘ladi. Bu esa o‘quvchining maqsadlaridan joy beradi va uning rivojlanishi uchun sabab bo‘ladi.

Muammoli vaziyatlar o‘quvchining tarbiyasini tasir qila oladigan kuchli aspektidir. Bu esa o‘quvchining motivatsiyasini, kommunikatsiya dorisini, ko‘p odamlilik bilan muloqotni, ozodlik cheksizligini, o‘zi tasdiqlashni va muammoni hal qilishning ko‘rinishlarini ta’sirga oladi.

Xulosa. Muammoli vaziyatlar, o‘quvchilar tarbiyasiga ta’sir qiladi. Bu vaziyatlar o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlari, o‘z-o‘rtasidagi munosabatlari, o‘qituvchilar va boshqa xodimlar bilan munosabatlari kabi muhim taraflarda tasir ko‘rsatadi. Bu vaziyatlarning tarbiyavi ta’siri quyidagi ko‘rinishlarda bo‘ladi:

1. O‘quvchilarning mavjud bo‘lgan muammolarni hal qilish uchun o‘rganishga va yechishga qaratilgan kelajak xorijlariga ta’siri: Muammolarga yaxshi tahlil qilish va ularni hal etish uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlarni o‘rnatish, shuningdek, muammolar bilan doimo ishlashni o‘rganish hamda yangi mulohazalarni va strategiyalarni ishlab chiqish jarayonida muammo hal qilishga yordam beradi.

2. O‘quvchilar orasidagi munosabatlarda amalga oshiradigan huquqiy talablarga e‘tibor berishi: Muammoli vaziyatlarning tarbiyavi ta‘siri shunchaki bu mahkamaga erog‘likka e‘tibor beradigan huquqiy talablarga rioya etishning asosida amalga oshiriladi. Misol uchun, g‘ayrioddiy muammolar yuzasidan o‘quvchilar orasidagi munosabatlarda adalet, barqarorlik va huquqiylik prinsiplariga rioya qilishni o‘rganishga imkon beradi.

3. O‘quvchilarning kommunikatsiyaviy ko‘nikmalarini rivojlantirishi: Muammolarga duch kelganda o‘quvchilar o‘z fikrlarini ifoda qilish, muammo yechish jarayonida guruh a‘zolari bilan ishbilarmonlik qilish va faol tushunish-tadbirlarda ishtirok etish kabi kommunikatsiyaviy ko‘nikmalarni rivojlantirishi mumkin. Bu vaziyatlar o‘quvchilarning o‘zlarini ifoda qilish va boshqa insonlar bilan ishlash bilan bog‘liq ko‘maklashuvlarga muvofiqlashtiradi.

4. O‘quvchilarning maslahat so‘rash va boshqa insonlardan yordam so‘rash jihatidan rivojlanishi: Muammoli vaziyatlarda o‘quvchilar muammo yechish uchun boshqa insonlardan yordam so‘rashga qaratilib kelishi mumkin. Bu, ularning maslahat topa oladiganligi va guruhda hamkorlik qila oladiganligi jihatidan tarbiyalashga imkon beradi.

5. O‘quvchilarning xato-qarama-qarshi o‘zini ko‘rsatishi: Muammolarga duch kelganda o‘quvchilar xato qilishlari, xatolarini tan olishlari va ularni to‘g‘irlash jarayonida ishtirok etishlari mumkin. Bu, ularning xatolaridan o‘rganish, ularni to‘g‘rilash uchun qabul qiluvchi, sabrli va yordam beruvchi bo‘lishlarini ta‘minlaydi.

Shunday qilib, muammoli vaziyatlar o‘quvchilar tarbiyasiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Ular o‘quvchilarning fikrlarini ifodalash, guruhda hamkorlik qilish, muammo yechish va o‘z xatolaridan o‘rganish kabi tarbiyavi ko‘nikmalarni rivojlantirib beradi.

Research Science and
Innovation House

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jumaniyozova M. T. “Ilg‘or pedagogik texnologiyalar va ularni amalda qo‘llash” fanidan ma‘ruza matni. Toshkent-2010.
2. Ro‘zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi / Metod.qo‘ll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013.
3. Fayzullaeva D.M., Ganieva M.A., Ne‘matov I. Nazariy va amaliy o‘quv mashg‘ulotlarda o‘qitish texnologiyalari to‘plami / Met.qo‘ll. O‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limida innovatsion ta‘lim texnologiyalari seriyasidan – T.: TDIU, 2013.
4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar / Amaliy tavsiyalar. – T.: “Iste‘dod” jamg‘armasi, 2008.

Research Science and Innovation House